

Herbert Spencer: POTŘEBA SOCIOLOGICKÉHO STUDIA

Pramen: *O studiu sociologie*. Praha: VŠEHRD, 1898, s. 1 - 39.

Herbert Spencer (1820 - 1903) je považován za nejvlivnějšího anglického filozofa 19. století, otce evolucionismu, zakladatele sociologie v Anglii a představitele bioorganismu.

Narodil se roku 1820 v Derby. Vzhledem ke svému chatrnému zdraví a díky svému otci, odpůrci tehdejšího školského režimu, nenavštěvoval školu a učil se především doma pod vedením otce - učitele a strýce. Později studoval samostatně, na což byl velmi hrdý.

V letech 1837 - 1841 pracoval jako inženýr a technik na železnici při stavbě londýnsko-birminghamské dráhy, současně studoval matematiku a přírodní vědy. Seznámil se s evoluční teorií a od roku 1842 zasahoval do politiky. V roce 1853 získal větší dědictví, zanechal povolání a začal skromný život nezávislého vědce a publicisty.

Již ve svých esejích *Teorie populace* a *Vývojová hypotéza* formuloval Spencer (několik let před prvním Darwinovým veřejným vystoupením) myšlenku vývoje a razil výrazy „boj o existenci“ a „přežití nejzdatnějších“. V *Principech psychologie* (1855) aplikoval Spencer evoluční princip na vývoj ducha. V dalším pojednání nazvaném *Pokrok, jeho zákon a příčiny* učinil vývojovou myšlenku obecným principem historického dění. Skandálem a veřejným pohoršením byla doprovázena jeho obsáhlá práce *Systém syntetické filozofie* (1862 - 1896), která vyústila v deset svazků, tvořících samostatná díla: *Základní principy*, *Základy biologie*, *Základy psychologie*, *Základy sociologie*.

Spencer se snaží ve všech oblastech vědy dokázat, že vše je řízeno zákonem evoluce. Své základní myšlenky přitom formuloval dříve než se seznámil s A. Comtem, kterého si velmi vážil. Oproti Comtovi byl však naturalističtější, odmítal jeho teorii lineárního pokroku a zákon tří stádií. Sociologii připisoval úkol prozkoumat stavbu společnosti a určit její vývojový proces. Společnost chápe jako agregát (superorganismus) individuí. Ve společnosti rozlišuje udržovací, rozdělovací a regulační systémy představované sociálními institucemi. Vlastností sociálního organismu je společenská harmonie (konsensus). Důležitou roli v evolučním vývojovém procesu tvořeném integrací a diferenciací hraje dělná práce. Jeho teorie je pokusem o spojení evolučního a strukturálně funkcionalistického přístupu.

Dělník při dýmce ve venkovské krčmě ví velmi určitě, co by měl parlament učinit v záležitosti slintavky a kulhavky. Jeho pán u statkářského stolu o trhu s důrazem tvrdí, až od pěstí sklenice řinčí, že nedostal ani polovici náhrady za dobytek poražený o dobytčím moru. A nejsou to kolísavé názory. V záležitosti týkající se zemědělských zájmů jsou výklady ještě tak dogmatické, jako byly za agitace proti obilnímu zákonu, kdy jste mohli v každém venkovském kroužku slyšet, že národ bude zničen, bude-li dovoleno lehčeji zdaněnému cizinci soutěžit na našich trzích s těžko zdaněným Angličanem, kterážto věta byla považována za tak samozřejmou, že nesouhlas s ní platil buď za omezenost anebo podlost. Nyní jako tehdy možno v jiných vrstvách denně slýchat názory právě tak rozhodné a právě tak neopodstatněné. Panuje-li někde bída, není dle jejich domnění nic jiného třeba, než uspořádat peněžní sbírky na zmírnění bídy. Naproti tomu nikdy se nestarají o to, jaké zpětné účinky mají dobročinné příspěvky na banky, na přebytečné kapitály, jež mají bankéři rozpůjčit, na výrobní činnost, již by byl kapitál, nyní dobročinností vázaný, podnítil, na zástupy dělníků, jež by byly dostaly mzdu a jež budou nyní bez ní - nevidí, že určitých životních potřeb nedostalo se člověku, jenž by byl dal výměnou za ně užitečnou práci, a že dostalo se jich jinému, jenž snad se práci trvale vyhýbá. Aniž, na druhé straně, dále hledí než na bezprostřední ulehčení bídy. Úmyslně zavírají oči před tím, že právě tak rychle, jak usnadňují zaopatření lidem, žijícím bez práce, rozmnožují i počet těchto žijících bez práce a že stále hojnějšímu rozdávaní almužny jde v zápětí stále rostoucí volání po hojnější almužně. A takové veskrze je všechno jejich politické uvažování. Všimají si jen nejbližších příčin a nejbližších následků. Sotva jsou si vědomi, že prvotní příčiny jsou často přechetné a daleko rozdílné od příčiny viditelné a že za každým bezprostředním následkem bývají mnohonásobné vzdálené následky, z nichž většina je zcela nevypočitatelná. Mysli naplněné tak hrubými představami o společenských úkonech jsou také ochotny hostit bezuzdné naděje ve výhody, jichž nelze se nedomoci správnými opatřeními. V každé takové mysli, zdá se, je nevyslovitelné očekávání, že každé společenské zlo lze vyléčit a že vyléčení je v dosahu zákonodárství. „Stát by měl zakoupit železnice“, tvrdí směle ti, jež čtou každého rána, jaký je zmatek v admiraltě, jaká nedorozumění jsou v loděnicích, jak bídná je organizace armády, anebo jak diplomatické hudlařství ohrožuje mír, anebo jak překáží se spravedlnosti formalitami, výlohami a odklady - všechno to, aniž zakolísá důvěra jejich v úřady. A není žádné pochybnosti, mnohý se domnívá, jako ve Francii M. de Lagevenais, že by vláda, opatřivši dobrou hudbu, zastavila špatnou, jako např. Offenbachovu. A smějeme se, čtouce o oné francouzské princezně, pověstné svým nevinným úžasem nad tím, že lidé hlady umírají, když je pomoc tak jednoduchá. Ale jakým právem bychom se smáli? Veliký díl běžného politického myšlení nejeví o mnoho rozumnější ponětí o tom, co je možné. Že se souvislosti jevů společenských tak málo rozumí, nebudeme překvapeni, pozorujeme-li panující představy o souvislosti jevů mnohem prostších. Mysli, jež zůstávají v nevědomosti o příčinnosti jevů fyzických, sotva asi dovedou jasně, jestli vůbec, ocenit onu tak

velice jemnější a spletitější příčinnost, jež táhne se úkony lidí ve svazku společenském. Udržuje se starý předsudek proti počtu třinácti u stolu; vyskytuje se skutečně mezi paními, jež byly na vzdělání ve školách nejprvnějších, i mezi mnohými muži jež platí za inteligentní, takové přesvědčení, že o jednoho rozmnožit nebo zmenšit počet osob, jež pospolu hodují, nezůstane bez vlivu na osudy mnohých z nich. A týž stav mysli jeví se opět u hracího stolu domněnkou, že ten a ten má vždy štěstí anebo neštěstí, že působí síly, jež obdaří průměrně lepšími kartami jednoho než jiného. Je patrné, že lidé, jejichž vědomí příčinnosti v těchto prostých případech je tak nejasné, nemohou mít než nejdobrodružnější ponětí o příčinnosti sociální. Kde se daří jiným pověrám, zapouštějí kořeny i pověry politické. Takové vědomí, ve kterém panuje představa, že rozsypaní soli bude mít za následek nějaké neštěstí, je příbuzné vědomí divochovu, plnému věštních znamení a čar, učí člověka věřit i v to ostatní, v co věří divoch. Třeba se nevěřilo v moc zařikaček a bůžků, třeba se i lidé divili, jak nějaká bytost může se klanět věci vyrobené vlastní rukou, přece ochotně uchovává jemnější způsoby těchže citů. Neboť u těch, jejichž myšlenkové pochody jsme pozorovali, panuje nejasná domněnka, že vláda, kterou by oni sami vykonávali, má o něco větší působivost, než vláda té skupiny občanů, jež ostatními občany jsou k vládě povoláni. Dojista by, kdybyste se jich tázali, bez okolků tvrdili, že zákonodárné a správní ústrojí může vykonávat jak duchovní, tak materiální moc mnohem větší, než je moc pocházející z národa samého. Nemohou sice, podrobíte-li je křížovému výslechu, než přiznati, že by hybné síly vládního stroje ihned přestaly působit, kdyby občané přestali pracovat a čeho třeba opatřovat. Ale přesto je v jejich názorech zavinita nevyslovená víra v jisté množství síly, neměřitelné daněmi. Namítne-li se otázka: proč nečiní vláda toho onoho pro nás? Nedruží se k ní myšlenka: proč vláda, místo aby svými rukama sáhla do našich kapes a z výnosu toho ustanovila úředníky, jež by měli to učinit, ponechává nám, abychom to učinili sami, nýbrž myšlenka, jež se přidruží, je tato: proč neprokáže nám vláda toto dobrodiní ze svých nevyčerpatelných zdrojů? Takové způsoby politického uvažování jdou ovšem pospolu s běžnými názory o jevech fyzických. Jako ten, kdo sestrojuje perpetuum mobile, doufá, že umělým složením částí stroje obdrží z jednoho jeho konce více síly, než vložil na jiném, tak obyčejný zhotovitel politických plánů je přesvědčen, že ze zákonodárného aparátu, řádně sestaveného a s náležitou zručností řízeného, lze obdržet dobročinná opatření státní bez nejmenších škodlivých následků. Ale kdežto možno přirozeně předpokládat, že hrubé politické předsudky převládají u lidí, jejichž představy prostých věcí jsou tak hrubé, překvapuje, že třída vědeckého vzdělání nabyvší užívá k výkladu jevů sociálních metod jen o málo lepších, než jsou metody užívané oněmi lidmi. Nyní, co proměnlivost a rovnocennost sil je zřejmá mužům vědy, nejen ve všech neorganických úkonech, ale i ve všech organických; nyní co se poznalo, že i duševní změny jsou závislé na změnách v mozku, jež také tímto principem se řídí; a nyní, co nutno uznat pravdu, že všechny úkony ve společnosti nutno měřit jistými předchozími energiemi, jež, jakmile zplodily účinek,

zdánlivě mizí, vpravdě však dále působí, a mohou a také vyvozují další účinky - ne ovšem týmiž fyzikálními metodami, ale v souhlase s týmiž zásadami. A přece i mužové vědy zřídka projevují toto vědomí. Matematik, jenž souhlasí nebo nesouhlasí s názorem profesora Taita o ceně kvaternionů pro bádání přírodozpytné, poslouchal by s netajenou nevolí, kdyby někdo bez matematického vzdělání vyslovoval o věci určité mínění. A přece kdybychom údy společnosti matematické, jež se zvláště oddaly studiu zákonů vztahů kvantitativních a vědí, že jakkoli jsou v podstatě jednoduché, vyžadují k dokonalému vystižení studia po celý život, kdybychom se dotazovali jednoho po druhém na mínění o některém předmětu sociální politiky, zdá se, že by pohotovost, se kterou by každý odpověděl, nasvědčovala tomu, že v těchto případech, kde jsou tak četní činitelé jevů a tak zavnutí, poskytuje povšechná znalost lidí a věcí dostatek dat k pronesení správného úsudku. Anebo aby ještě plněji vynikl způsob, jakým muž vědy snaží se dopracovat závěru ve vlastním vědeckém oboru, na rozdíl od toho, jež považujeme za postačitelny v oboru politiky. Dejme nyní tomu, že bychom učenci, tak pečlivě zkoušejícímu všechny možné hypotézy a odstraňujícímu všechna možná zřídla omylů, dali nějakou sociologickou otázku, např. bude-li jisté navrhované zřízení prospěšné? Hned by tu byla odpověď a často velmi rozhodná. Nepovažuje se za nutné, při opatrném indukčním postupu, zjistit, co se dalo u ostatních národů, kde stejné zřízení anebo příbuzného druhu bylo zavedeno. Nepovažuje se za nutné, ohlédnout se po vlastní historii, poskytly-li prostředky stejného druhu to, co se od nich čekalo. Nepovažuje se za nutné učinit všeobecnější otázku, jak dalece potvrdily instituce vůbec, u všech národů a za všech dob, teorie těch, jež je zřizovali. Ani se nepovažuje za nutné usuzovat z obdobných případů, co by se asi stalo, kdyby se navrhované opatření neuskutečnilo, anebo zjistit indukci, povstalo-li by rovnocenné jiné opatření, kdyby onoho nebylo. A ještě méně považuje se za nutné tázat se, jaké budou účinky a zpětné působení navrhovaného zřízení, jak dalece budou jím zadržovány jiné síly sociální anebo do které míry zastaví bezděčný rozvoj sil, majících stejné cíle. Nemíním, že by se žádná z těchto otázek neuznávala za nutnou, nýbrž, že nečiní se žádného pokusu sebrat vědeckým způsobem materiál k jejich zodpovídání. Ovšem některá data byla nasbírána z deníků, novin, od cizích dopisovatelů, z cestopisů a byly přečteny rozmanité dějepisy, jež vedle četných zpráv o královských poklescích podrobně vypravují o všech válečných taženích a pečlivě rozmotávají diplomatické úskoky. A na zprávách takto opatřených zakládá se důvěřivý úsudek. Nejpozoruhodnější ze všeho však je, že se nehledí k rozdílu mezi osobami. Při politických pozorováních a úsudcích jsou osobní vlastnosti, vrozené a zjednané, činiteli v pravdě nejdůležitějšími. Cíle a směry vychovatelské, třídní, národnostní, politické a teologické rozhodují společně s ústavními sympatiemi a antipatiemi mnohem více při rozhodování otázek sociálních, než nepatrná suma sebraných dokladů. Ale ačkoli vědec, hledaje fyzikální pravdu, přihlíží k nepatrným ve vlastní povaze založeným omylům pozorování, nevšímá si nesmírných omylů, jimiž jeho vlastní povaha, rozmanitě životními okolnostmi

přízpusobovaná a znásilňovaná, dozajista zakalí jeho vyšetřování pravdy politické. Tu, kde oprava podle „osobní rovnice“ je nejdůležitější, nezdá se mu, že by měl dbát nějakých rozdílů osobních. Schvalují-li se takové nesrovnalosti, mlčky obsažené v přesvědčení vědecky vzdělaných lidí, je ještě nápadnější, uvážíme-li, jak četné jsou důkazy nesnadného ovládní lidské přirozenosti, že zdánlivě nejracionálnější metody zklamávají očekávání a že nejlepší výsledky povstávají často z událostí, jež prostý rozum pokládá za nepraktické. Jak se zdá být samozřejmo, že když duch je pomaten, není pomoci jiné, než nahradit vnitřní kontrolu silnou kontrolou zevnější! A přece systém neomezování dopracoval se větších úspěchů než systém svěřacích kazajek. Dr. Batty Tuke, lékař velice zkušený v zacházení s choromyslnými, nedávno dosvědčil, že se jeví u chorých velká chuť k útěku, zavírají-li se na zámky, ale skoro mizí, neuzavírají-li se. Tento způsob má 95 % úspěchu a jen 5 % nezdaru. A dalším potvrzením nezdaru, způsobovaného často opatřeními, jež se považují za lék, je podle Dr. Maudsleye, taktéž autority v těchto otázkách, jenž mluví o „zešilěných blázincem“. A dále, není-li jasno, že potlačování zločinu bude tím úspěšnější, čím přísnější bude trest za něj? A přece veliká oprava našeho trestního řádu zavedená Dr. Romillym, neměla za následek přibývání zločinnosti, ale ubývání, a svědectví těch, jež mají zde nejvíce zkušeností, Maconochiea v Norfolku Islandu, Dicksona v záp. Austrálii, Obermeiera v Německu a Montesina ve Španělsku souhlasně ukazují, že neukládá-li se zločinci snášet více trestu, než taková omezení, jakých je třeba k společenskému bezpečí, bývá polepšení značné převyšující veškeré očekávání. Francouzští učitelé, jež nikdy nepochybovali, že hochy lze vésti k slušnosti jen přísnou disciplínou a že je třeba vyzvědačů, aby napomáhali k uskutečnění toho, bývají překvapeni, kdykoli přijedou do Anglie, vidouce, jak se hoši chovají mnohem lépe, jsou-li méně ovládní; ano, mezi anglickými hochy, jak ukázal dr. Arnold, má větší důvěra za následek dokonalejší chování. Tak je tomu i s nesrovnalostmi ve státě. Obyčejně se má za to, že lze lidi jen zákonitými záповěďmi zdržet, aby nenapadali své bližní, a přece jsou fakta, jež nás k tomu mají, abychom omezili toto své domnění. Tak zvané čestné dluhy, pro jejichž neplacení není zákonného trestu, pokládají se za světlejší, než dluhy, jež lze zákonně vymáhat; a na burze, kde pouze poznámky tužkou v zápisnicích dvou sensalů zajišťují koupi a prodej mnoha tisíc, jsou smlouvy jistější, než ty, které jsou formálně zaznamenány mimo burzu v podepsaných a pečeti potvrzených pergamenech. Bylo by možno nahromadit mnoho případů, aby se ukázalo, jak v jiných směrech myšlení a cítění lidí jsou základem způsobů chování, jež by a priori byly považovány za velmi pravdě nepodobné. A jestliže ohlédneme se za hranicemi vlastní společnosti a současné doby, a pozorujeme, co se dělo mezi jinými kmeny a v dřívějších generacích našeho vlastního kmene, setkáme se na každém kroku s projevy lidské přirozenosti, naprosto nepodobné té, již předpokládáme, činíce politické výpočty a plány. Kdo by pokládal za možné, že by mohlo být veřejné mínění i soukromé přesvědčení v Číně takové, aby si zločinec zakoupil zástupce a ten aby byl popraven místo něho a rodina zástupcova přijala za to zboží?

Anebo, abychom vzali historické případy, se zřetelem k nám mnohem bližší - kdo předvídal, že víra v očištěc a v přímluvu kněžstva způsobí, že polovina Anglie upadne do rukou církve? Anebo kdo by se byl nadál, že loupežní králové a zákešní baroni s many stejného druhu budou po několik pokolení procházet Evropou při obtížích a nebezpečích všeho druhu a nasadí život, aby se zmocnili domnělého hrobu toho, jenž dal příkázání, nastavit levou tvář, bylo-li udeřeno do pravé? Anebo zase, kdo by byl tušil, že když v Jeruzalémě týž učitel zřekl se politických cílů a zavrhl politické prostředky, tzv. nástupci jeho učedníků stanou se panovníky a budou ovládat všechny krále Evropy? Takový účinek nemohl být předvídan právě tak, jako že nástroj na mučení, užívaný u pohanů, stane se základním nárysem křesťanských chrámů v Evropě a jako i, že mučení, jak v křesťanském vypravování se vypisuje, bude pokládáno za křesťanské zřízení, jak učinil onen malajský vůdce, jenž na stížnost, proč dal ukřižovat několik povstalců, odpověděl, že jednal podle „anglické praxe“, o níž četl v jejich „svatých knihách“. Ať kdekoli pozorujeme začátek sociálních jevů, najdeme vždy, že zvláštní účely, předsevzaté a připravované, byly obyčejně dosaženy jen dočasně, jestli vůbec, ale změny skutečně provedené že povstaly z příčin, jejichž jsoucnost byla vůbec neznáma. Jak může opravdu někdo, a zvláště člověk vědeckého vzdělání, se domnívat, že je možno předem vypočítat zvláštní následky zvláštních politických činů, uvažuje-li, jak nevypočitatelné jsou vlivy, pod nimiž se každý jednotlivec a ještě ve větší míře každá společnost vyvíjí, žije a hyne? Mnohonásobnost těchto činitelů je patrna i ve hmotné skladbě lidského těla. Každý, kdo důkladně pozoruje postup věcí, nemohl nepozorovat, že při jediném jídle může mít chléb z ruského žita, hovězinu ze Skotska, brambory ze středních hrabství, cukr z ostrova Mauricia, sůl z Cheshiru, pepř z Jamaiky, víno z Francie nebo z Německa, hrozinky z Řecka, pomeranče ze Španělska, jakož i rozmanité koření a zákusky z jiných míst. A co takto platí o podstatě těla, platí neméně o fyzických a mravních vlivech, jež pozměňují jeho výkon. Vylomíte si zub nepatrným kaménkem mezi hrozinkami, poněvadž je výrobní organizace na ostrově Zanta tak nedokonalá. Porušené trávení, jímž trpíte, pochází z hudlařského provozování vinařství na Rýně před několika lety, anebo z nepoctivosti kupců v Cettě, kde se vyrábějí padělaná vína. Poněvadž přihodil se spor mezi konsulem a králem v Habeši, jste následkem zvýšení daně z příjmu nuceni zkrátit své podzimní prázdniny, anebo poněvadž otrokáři v severní Americe se snaží tuto „zvláštní instituci“ rozšířit dále na západ, nastává spor, který snad vyžádá na vás ztrátu přátel. Obrátíte-li se od těchto vzdálených příčin k domácím, vidíte, že Vaše činy jsou ovládány takovým pletivem vlivů, příliš složitým, než aby je bylo možno stopovat až k prvním okům. Vaše doba zaměstnání je předurčena obecnými zvyky společnosti, jež ponenáhu utuhly, aniž se ví jak. Obědy musíte odbývat v nejnepříhodnější dobu pro své zdraví, ale stávajícímu sociálnímu pořádku musíte se podrobit. Styk s přáteli, jaký vůbec je, bývá v té době a za takových pravidel, jež jsou všeobecně přijata, ale za něž nelze nikoho učinit zodpovědným, a musíte se podrobit obřadnosti, jež na místo rozkoše poskytuje obtíže. Vaše názory politické

a náboženské jsou hotově pro vás uchystány a není-li vaše individualita zvláště určitá, ukáže se na ní přesila společenského okolí. Obrátíme-li se od současných vlivů k vlivům působivším v minulosti, stane se táž všeobecná pravda ještě patrnější. Zeptejte se, jak se to přihodilo, že lidé v Anglii nepracují každého sedmého dne, a musíte hledat tisíciletí uplynulých roků, abyste prvotní příčinu našli. Zeptejte se, proč v Anglii, a ještě více ve Skotsku se nejen ustává od práce, což víra přikazuje, ale i od obveselení, čeho víra nezapovídá, a musíte pro vysvětlení jít po vlnách asketického fanatismu až k pokolení dávno vymřelým. A co platí o náboženských představách a obyčejích, platí i o ostatních politických a sociálních. I hospodářská činnost bývá často vysunuta z přirozeného směru okolnostmi sociálními, které již dávno pominuly: na doklad toho, co bylo v celém Orientu anebo v Itálii, kde města a vesnice stále ještě sedí na pahrbcích a výšinách, zvolených k obraně v nepokojných časech, a kde je nyní život obyvatel velmi svízelný, ježto denně musí se oni sami a všechny potřeby životní dopravovat zdola nahoru. Nesmírná složitost sociálních úkonů a následkem toho nevšední obtíž vypočítávat určité zvláštní výsledky, bude ještě patrnější, vyjmenujeme-li činitele, jež rozhodují o jednom jediném jevu, jako o ceně nějakého zboží, např. bavlny. Výrobce kalika se má rozhodnout, chce-li rozmnožit své zásoby suroviny za běžnou cenu. Nežli to učiní, musí zjistit, pokud jen lze, následující data: jsou-li zásoby kalika v rukou výrobců a velkoobchodníků doma veliké nebo malé? Byly-li poslední ceny pohnutkou obchodníkům v malém, aby se jimi zásobili čili nic; jsou-li koloniální a cizí trhy přeplněny anebo naopak; a jaká je nyní a jaká asi bude výroba kalika v zahraničních továrnách. Když si byl učinil jakousi představu o pravděpodobné poptávce po kaliku, jest se mu otázati, co jiní výrobci učinili a co činí jakožto kupci bavlny - zdali vyčkávali klesání ceny anebo zda kupovali, předvídajíce její stoupání. Musí usuzovat z oběžníků, jež rozesílají zprostředkovatelé obchodu s bavlnou, jaký je stav spekulace v Liverpoolu, jsou-li tam zásoby velké nebo malé, a je-li mnoho nebo málo lodních nákladů na cestě. Také jest míti na zřeteli, jaké zásoby a ceny jsou v Novém Orleanu a v jiných přístavech na bavlnu po celém světě; a pak nastává vyšetřit, jaké asi budou žně v Jižních Státech, v Indii, v Egyptě a jinde. Tady je činitelů dosti mnoho, ale nejsou nikterak ještě všechny. Spotřeba kalika, a tudíž spotřeba bavlny, a následek její, cena bavlny, je závislá z části na zásobách a cenách jiných tkanin. Jestliže, jako za americké občanské války, látka bavlněná v ceně stoupá, poněvadž její suroviny je poskrovnu, počíná se všeobecně užívat plátna a tím se zastavuje další stoupání ceny. Také vlněné látky mohou do jisté míry soutěžit. A mimo soutěže způsobené poměrnými cenami, působí soutěž i móda, která se může každou chvíli měnit anebo neměnit. Ale nyní jsou zajisté všechny činitele vyjmenovány? Nikterak. Máme ještě odhadnout náladu trhu. Mínění kupců a prodavačů o budoucích cenách, jež nejsou více než pravděpodobná, odchyľují se často velmi daleko od ní. Vlny názoru hned skutečnost předstihují, hned za ní zůstávají, stoupají a padají denně, a větší, týdenní a měsíční, jsou hotovy každé chvíle zvrtnouti se v šílenství anebo záchvat zděšení.

Neboť mezi obchodníky je jako u jiných lidí, čekají na rozhodnutí, až jeden dá příklad, pak řítí se všechno jednou cestou, jako stádo ovcí za beranem. Tyto charakteristické rysy lidské povahy, přivádějící takové zmatky, bere předvídavý kupec v počet, usuzuje, jak dalece přítomné vlivy oddálily od skutečnosti obecné mínění a jak dalece nastávající vlivy asi taktéž učiní. A ještě není u konce tohoto odhadu, i když uvážil všechny tyto věci. Musí ještě vyšetřit, jaké jsou všeobecné tržní okolnosti v zemi a jaký bude stav peněžního trhu v bezprostřední budoucnosti, ježto průběh spekulace v každém zboží musí být závislý na výši diskontu. Nuže, hle, jak neobyčejná složitost příčin, jež určují tak prostou věc, jako je stoupnutí anebo klesnutí jednoho haléře na libře bavlny po několika měsících. Je-li vznik sociálních jevů tak zavitý v případech jako je tento, kde způsobený výsledek nemá určitého trvání a velmi brzy zaniká, posuďme, jaký asi je tam, kde povstává něco, co trvá jakožto rostoucí účinek schopný dalšího vývoje. Nejen společnost jakožto celek je schopná růst a rozvíjet se, ale i každá v ní zavedená instituce, strhující k sobě jedince ze společnosti a opatřující pro ně potravu, jakož i stále se snažící se zmnohonásobit a rozvětvit. Vskutku stává se brzy pud sebezachování nade vše ostatní v každé instituci převládajícím, a trvá, i když ona vykonává zcela jinou funkci, než jakou měla původně, anebo když nevykonává vůbec žádné. Hle, co se stalo např. ze „Společnosti Ježíše“ založené Loyolou, anebo co se vyvinulo ze sdružení kupců, jež se usadili na pobřeží Hindustánu. Na podobné úvahy, jako na tyto, učiněné za tím účelem, aby se ukázalo na nedůslednost těch, jež myslí, že je možno předvídat jevy společenské bez velkého studia, ačkoli je mnoho studia potřebí k předvídaní jiných jevů, odpoví se bezpochyby, že čas nepřipouští soustavné vyšetřování. Ze strany vědecké i nevědecké se ozve námitka, že každý má jednat jakožto občan - má hlasovat a má se rozhodnout než hlasoval, a má si učinit úsudek podle svých nejlepších schopností a podle takových informací, jaké vůbec má. V této námitce je něco pravdy, smíšené s hodnou částí toho, co vypadá jako pravda. Ona je následkem onoho pudu „musí se něco učinit“, který je pramenem tak mnohého neštěstí individuálního nebo sociálního. Laskavá starostlivost nějaké zlo odčinit anebo zmírnit často navádí k rychlému jednání, jak můžeme vidět, jestliže kdo s velkým spěchem, poté co upadl, je uchopen okolostojícími, právě jako kdyby bylo nebezpečí v tom, když zůstane ležet, v čem ho není, a jako by nebylo nebezpečí v neopatrném ho zvednutí, v čem nebezpečí právě je. Vždy najdete u lidí poměrně podle toho, jak jsou nevzdělaní, víru ve zvláštní prostředky, a veliké spoléhání se na ně, budou-li přijaty. Má-li někdo bolest v boku nebo na prsou nebo ve vnitřnostech, tu ihned, aniž předcházelo důkladné vyšetření pravděpodobné toho příčiny, důtklivě se doporučuje nějaký neomylný lék, spolu snad s připomenutím neprospěje-li, že neuškodí. Posud u většiny panuje hodná část onoho fetišistického ponětí, jaké projevil jasně některým mým přátelům sklepník, který, byv přistižen, jak vyprazdňuje zpola nedopité lahvičky s léky, pravil, že myslí, že je škoda, aby dobrý lék přišel nazmar, a že co dobře posloužilo jeho pánu, prospěje i jemu. Ale jakmile z těchto nezralých názorů o nemocech a lécích se vyvinou

patologie a terapie, shledáme rostoucí opatrnost spolu s množícími se důkazy, že tím často bylo způsobeno neštěstí místo dobra. Tento kontrast lze stopovat nejen mezi lidovou nevědomostí a odbornou znalostí minulých dob a větší odbornou znalostí naší doby. U moderního lékaře nejedná se jako u starého o to: má se nemocnému pustit žilou? Má se užití projímadla anebo prostředku povzbuzujícího pocení? Anebo se má předepsat náplast rtuťová? Nýbrž nastává především otázka: má se vůbec užití nějakého léku mimo prospěšnou dietu? Ano, právě u nynějších lékařů, čím je jejich úsudek zdravější, tím méně povoluje se onomu pudu „musí se něco učinit“. Není-li tedy možné, ba není-li pravděpodobné, že tato domnělá nutnost bezodkladného jednání, jež se předstírá jako omluva rychlých závěrů pouze z několika dat, je zárukou nedostatečného vědění? Není-li pravděpodobné, že v sociologii právě jako v biologii nashromáždění mnoha faktů, kritičtější srovnání a usuzování podle vědeckých metod bude mít za následek rostoucí pochybnost ve výhody, jež lze opatřit, a rostoucí obavy před neštěstím, které by se mohlo způsobit? Není-li pravděpodobné, že by se našlo pro to, čemu se nepřesně, ale pohodlně říká *vis medicatrix naturae*, když jde o orgán individuální, obdobnost pro organismus sociální? A nedostaví-li se bezpochyby s tímto poznáním vědomí, že, čeho v obou případech je třeba, je zachovat podmínky, za kterých mohou přirozené síly volně účinkovat? Takovéto vědomí, jehož se lze nadít od většího vzdělání, zeslabí moc onoho důvodu pro rychlé rozhodování po krátkém vyšetřování, poněvadž oslabí náchylnost soudit o léčebných prostředcích, že účinkují jen dobře a nemohou způsobit zlo. Ano, studium sociologie, proniknuté vědeckým duchem, stopujíc příčiny nejbližší k nejbližším a postupujíc od prvotních jevů k druhotným a dalším, jež jsou tím četnější, čím jsou rozvitější, rozptýlí obecný blud, že společenské strasti lze radikálně vyhojit.

Vidí se tedy, že zlo není vyhlazeno, ale v nejlepší případě pouze rozděleno a vůbec se jedná o to, je-li žádoucím toto rozdělení.

V geologii, v biologii, v psychologii lze většinou pouze kvantitativně předvídati, a kde je možno kvantitativně předvídat, tam kvalitativnost není nikdy zcela určitá. Přesto bez váhání řadíme tohoto druhu předvídaní v obor vědy. Totéž platí o sociologii. Jevy, jež nám poskytuje, jsou mnohem složitější než jevy jiné a jsou méně než které jiné schopny přesného výkladu; ty, jež mezi nimi lze generalizovat, mohou být generalizovány jen v širokých mezích obměn co do času a místa, a mnoho ještě jich zbude, jež nelze generalizovat. Ale pokud je možno zobecňovat a pokud lze na něm založit výklad, potud je i možná věda.

OTÁZKY:

1. Jak se liší zdravý rozum od sociologického poznání?
2. Co jsou to pověry, stereotypy a mýty a jak vznikají?
3. V jakém rozsahu jsou společenské problémy řešitelné?